

Ранком 4-го листопада я в останнє дивився на Львів, на його гінкі, вузенькі вулиці, на кляштори й пам'ятники. Сонячний ранок палав на золотому листі дерев. Робітники брукували вулицю. Молодь в зелених круглих картузиках, з колосальними козирками, йшла до гімназії і до університету.

З кляштора вийшов чоловік, в якому я пізнав того самого, що проходив повз вікна Консульства. Він був у рудому капелюсі. Я хотів зупинитися біля робітників, що брукували вулицю, і прикурити цигарку. Але подумав, кинув цигарку і пішов збиратися в дорогу.

Ми виїхали об 11-й годині вдень.

У вагоні другої класи було таке страшенне „пшеповнене“, що ми ніяк не могли знайти собі місця. Тоді провідник дозволив нам зайняти купе першої класи в тому самому вагоні, доплативши, звичайно, ріжницю. Це вперше в житті я, та певне й мої товариші, їхали в купе першої класи. Ми стали центром загальної уваги і, мабуть, заздросів. Особливо після того, як цілий вагон довідався, що ми українці...

Був досить теплий, хоч трохи й хмарний день. Власне він не був хмарний, але вигляд сірих і вбогих халуп, що стоять занедбані і безнадійні в галицьких полях, утворював цей хмарний настрій.

А краєвиди, подібні до полтавських та київських, переносили наші думки туди, за радянський кордон, на Велику Україну, де хазяйновито біліють хати, причепурені рукою господині, що, може, являється разом і членом сільради, або Товариства ліквідації неписьменности. Взагалі треба сказати, що на чужині лізуть у голову найнесподіваніші думки...

У чверть на другу ми проїхали Пжемишль.

А далі —

Ярòслав,

Пжеворск,

Чомусь, як проїздили Пжемишль, передо мною встали примари імперіялізму, здалося, ніби це часи минулої світової війни і стало страшно... Може, це вплинув вигляд польських офіцерів, яких так багато скрізь, на кожному вокзалі, може, те, що вони кудись їдуть, їх провожають, вони прощаються з жінками, часом і з дітьми, довгі шаблі тягнуться й б'ються об ноги, об камінь, а чотирикутні конфедератки, поділені діагоналями кантів на трикутники, мов військові мапи, звисають із голів і підіймаються од вітру... Може, все це разом...

Не знаю. Тільки знаю, що стає тривожно. І тривожно цілий час, доки їдеш польською територією... Здається, що тебе чекають найнесподіваніші несподіванки...

І оте страшенне, просто неймовірне „пшеповнення“ в вагоні — ще більше нагадує війну.

Ніч.

Але ми не спимо...

Ми чекаємо німецького кордону.

З годинниками в руках...

23

Ми чекаємо його з годинникам в руках, і наше нетерпіння зростає швидше, ніж летить до кордону поїзд.

Німеччино!..

Але краще утриматися від патосу.

До вагона знову заходить пан польський жандар. Ми віддаємо йому паспорти. Він проглядає польські візи і ставить на них штамп.

Кінець.

Тепер ми не маємо права ступити ані кроку назад — на польську територію, хоч би, мовляв, і було у нас таке сильне бажання...

Поїзд шкварчить колесами — затамовує хід. Ми по кілька разів уже схоплювались і знову сідали. Ми знову схоплюємось. Відчиняєм вікно...

— Іст дас шон Бойтен? * — гукає в нього наш театральний фахівець, якого ми від радости прозвали дер Йона дас Шевченко. Він не ображається. Навпаки він ще енергійніш питає:

— Заген зі маль, іст дат шон Бойтен? Дейче грєнц? **

Тоді ми чуємо звідти, з перону, впевнений і дужий голос німецького залізничника:

— Jawohl! Das ist Deutschland! ***

І ми ледве встигли підняти кришки наших чемоданів, щоб дати можливість представникові німецького контролю глянути туди одним оком (більше він не вимагав) та показати паспорти. І в ту саму мить були вже на пероні, де зразу ж почали знайомство з виробами ковбасної промисловости. Даруй, Німеччино, але ми, по-перше, були голодні, а по-друге — ковбаски на Бойтені неймовірно смачні і пиво неймовірно приємне.

„Вечєря на ст. Бойтен 1 марка 50 пфєнінгів“.

Записав я собі до блокноту.

ДАЛІ БУДЕ

М. МОТУЗКА

ПОТОЙБІЧНЕ

НОТАТКИ

1. „Літературні спостереження“ паризьких петлюрівців. 2. Донцівські „марсіяни“. 3. Галичина — „П'ємонт української культури"? 4. Орієнтація на Варшаву, чи то пак... на Європу.

Нещодавно паризький орган петлюрівської еміграції „Тризуб“ опублікував низку фейлетонів — цілих 6 — присвячених літературним справам Радянської України (Давній „Літературні спостереження“ червень — листопад 1928 р.). Як переконається наш читач, ці фейлетони матимуть для нас певний інтерес, хоч, звичайно, нам не спаде

* Це вже Бойтен?

** Скажіть, це вже Бойтен? Німецький кордон?

*** Атож! Це Німеччина.

138 на думку цінувати їх, як наслідок якоїсь скільки-будь серйозної роботи над явищами нашого радянського „сьогодні“.

Редакція „Тризубу“ рекламує ці статті, як роботу пера „одного з найвидатніших авторів наших“, що його пощастило притягти до співробітництва. Отже, хоч не хоч, загострюєш зір, напружуєш вухо, — намагаєшся спіймати головне: що та як „спостерігає“ автор, послідовний наш ворог. І відразу впадаєш у старі сліди. Пригадуєш собі часи, коли декому з українських реакціонерів стало „раптом“ душно в умовах радянської дійсності, і в київських аудиторіях було голосно сформульовано клич — прагнення реставраторських кіл: „Відчиніть квартиру, дайте свіжого повітря“. Класовий ворог, у пень розтрощений на полі одвертої збройної класової боротьби, дуже вправно, як на свій інтерес, використовував помилково викинуте гасло орієнтації на „психологічну Європу“, Скроплений водою суперечностей, притаманних складній перехідній добі, він „раптом“ відчув потребу заявити, що його легені потребують (буржуазно-капіталістичного) кисню.

Що ж на це „спостерігачі“ з паризького „Тризубу? Розуміється, зі зрозумілих для нас причин, вони перевели на мову цілком одвертої політичної (класової) боротьби те, що тут у нас звучало з а т у ш к о - в а н о - політично; отую формулу „відчиніть квартиру“ вони поширювали на всю суму соціальних відносин, здираючи в такий спосіб оту облудну, ніби суто літературну покрівлю з цього гасла. Кожен, навіть недоріка, коли б він мав хоча б цяточку незастерезености, мав нагоду ще і ще раз переконатися в слушності діагнози, що її ставила явищам на полі літератури партія. „Тризуб“ ставив ті крапки над і, що їх навіть „внутрішні емігранти“, у нас дома не наважувалися ставити цілком одверто. В часи, коли ще точилася пристрасна літературна полеміка навколо проблеми „Європа“, чи „Просвіта“, і трохи пізніше, коли „європеїсти“ зазнали рішучої поразки, „Тризуб“ ані крапельночки не виявляв інтересу до, так би мовити, формального змісту дискусії, що точилася. Питання літературних стилів і прийомів творчості митця — художника і письменника, питання мистецької кваліфікації і т. д. і т. ін. — що в загальному „перепльоті“ дискусії тої мали зрештою, не мале місце — петлюрівські „спостерігачі“ поставили геть поза своєю увагою. Противно — вони клали акцента на другому боці справи, а саме: як в соціальному розумінні звучить збанкротована нині теза про прогресивний вплив „психологічної Європи“ на літературний і загальнокультурний розвій Радянської України.

Ми добре пам'ятаємо, як і кому плескали в долоні ці пани „спостерігачі“, як на весь голос вони репетували, що ми тут, на Радянській Україні, мовляв, намагаємося „обернути літературу в суху партійну схему, а душу нашої молоді ще дужче спустошити“, що ми хочемо повернути літературу тую „в збляклий, засиджений мухами,

комуністичний плакат, що висить усіма забутий на стіні якоїсь задрипаної (тоді взагалі пішла мода на це погане словце — М.М.) сільради". Так цінуючи стан української літератури за робітничо-селянського режиму, „тризубівці“ за всяку ціну і всяким способом намагаються перекинути нитку певного ідейного зв'язку з тими, хто і за радянських, мовляв, умовин залишився і по сей день „по парубочькому задерикуватий і свіжий“, „космічно-гіперболічний“, а чи то „запашний“ чи ще там як. Це і зрозуміло, бо люди, що вже мали нагоду на власній спині перевірити, куди течуть струмені громадського руху на Україні, є елементарно-розумні, щоб за дискусією про шляхи і перспективи літературного розвитку в УСРР додати головне зерно проблеми в змаганні за напрямок і тип громадського розвитку на Україні. В „Тризубі“ ч. 32 від 1927 р. ми читаємо, що в усіх цих „літературних“ дискусіях їх цікавлять „не стільки ці твори, як балачки“ і саме тому, що „в них пробивається й вібує жива душа, стиснута й пригноблена“. Таке цінування колишньої літературної дискусії, самоочевидно, впливає із загально-принципової установки цієї ворожої до нас в питаннях соціального характеру групи, — адже, за висловом з них, „літературна боротьба — річ принципова: питання волі й поневолення“.

Розуміється, що за такої соціальної установки характер „літературних спостережень“ цих панків а-priori зрозумілий. „Літературознавець“ з „Тризуба“ не може дарувати В. Сосюрі, П. Панчеві та ін. того, що вони працюють не де інде, а на Радянській таки Україні, і всіх немилых йому письменників нашої сучасності він поділяє на талановитих запроданців, бездарних неуків та ще сліпих фанатиків, відданих марксо-леніновій науці (ч.ч. 32 і 34 — 1927 р.). А автор „Літературних спостережень“, про які в цій статті йде мова, цю „літературознавчу“ методу співробітників „Тризуба“ доводить уже до вершка досконалості. Він „криє“ клятих більшовиків і тих, хто відважується працювати на полі літератури в більшовицькій республіці, „рабами Москви“ (автора „Чебрець-зілля“), а для більшої перекональності в тім, що на терені УСРР, мовляв, панує розбещеність, сваволя та садизм „більшовичні“, помножені на дикунство „черні“, він, позичивши у Сірка очей, просто вигадує, бреше — без кінця і краю. Ви, наприклад, з його слів довідуєтеся, що „Бур'ян“ А. Головка радянська цензура була skonфіскувала, а кому слід відповідні органи дали „наганяя“ за те, що цей роман прослав собі стежку до бібліотек. Це так інформують „безсторонні“ спостерігачі з „Тризуба“ про „Бур'ян“, що його перевидається в багатьох тисячах для нашого робітничо-селянського читача, про роман, що цими днями розпочинає собою серію українських „романів-газет“ для що-найширшого багатотисячного читача нашої республіки... І таких конфузних „відомостей“ у цих фейлетонах набовтано до нестями. Воно й зрозуміло, бо треба ж якось „доводити“ таку дивоглядну тезу: „погіршало й становище

140 літератури, навіть і літератури української, само собою, коли рівняти її сучасне становище не з становищем в часи валуївського закону або всесвітньої війни, а з часів „1905 р. до тієї війни“ (фейл. II). Ви думаєте, що таку світлу тезу стверджено якимись фактичними даними? Ані гадки! Що з часів „1905 р. до тієї війни“ не було ані ДВУ, ні Української Книжкової Палати, ні Інституту Книгознавства, ні багатьох інших закладів, це, певне, добре відомо й нашим „спостерігачам“ із Парижу. Але річ не в тім,— бо вони й самі, власне, крикають тільки з однієї причини: погано, бач, ставляться у нас до їхньої, жовто-блакитної літературної пропаганди, чи то пак, літератури. З факту боротьби за ідеологічні позиції в галузі літературного життя на Україні походить ота система брехні та „безсторонньої“ інформації паризьких петлюрівців про „діла літературні“ на Наддніпрянщині. І тільки з нього. Це ж вони так на повний голос сповідаються, що „лихо походить саме од комуністичної ідеології“ та що „єдиний тільки спосіб перебороти те лихе, що ось уже десять років гнітить совітську людність, є — зректися комуністичної ідеології...“ (фейл. II). Наука не малої вартости для тих, хто і на 12 році нашої революції надто „сормливо“ та „наївно“ проскакує повз питання ідеологічного порядку в своїй творчості.

Що до останніх шости фейлетонів, присвячених явищам літературного життя на Радянській Україні, слід сказати, що всі вони в тій чи іншій степені торкаються найбільючішої для реакційно-реставраторських українських кіл справи: ролі української художньої літератури в їхньому змаганні зреалізувати певну політичну програму. Під цим кутом зору оцінюється кожне літературне явище, інтересам цієї реакційно-політичної концепції підпорядковано і спробу характеризувати (що-правда, дуже немічно й поверхово) творчість цілої низки сучасних письменників, що живуть і працюють на терені Радянської України. Як досить цікаве явище, слід тут відзначити, що запеклий ворог „соціального замовлення“, коли мова мовиться про диктат. епохи й нового класу над творчістю письменника на Рад. Україні, тризубівський „спостерігач“, цей поборник вільної від будь-яких соціальних „обручів“ письменницької творчости „раптом“ стає що-найпалкішим прихильником діаметрально-протилежного в цій справі погляду лиш тільки... річ ідеться про досягнення своєї класової цілі. Трапилося точнісінько так, як у казці з отим дурнем, що плив, плив, а, допливши до берега, взяв та й утонув.

Простежимо, одначе, за тим, що є найістотніше в цій писанині. Насамперед — про питання, що до певної міри ще й сьогодні збуджує серед деяких літературних кіл злосливу іронію — про давління на письменницьку творчість відповідного соціального класу. Отож, коли хочете, мова мовиться не про що інше, як про ідеологічне спрямування творчости письменника.

Виявляється,— хоч це ніколи не було для нас секретом,— що петлюрівські „літературознавці“ далеко не такі вже вороги „ідеологічно витриманих“ творів, як то ми спостерігаємо у декого з наших тутешніх земляків. Річ тільки в тім, щоби тая „ідеологія“ твору була співзвучна їхній громадсько-політичній концепції, а не дискредитувала її художніми засобами. Хоч-не-хоч, а без отієї клятушої ідеології, як способу організувати людські голови, тут нічого не вдієш. Тут власне і лежить розв'язання питання, чому саме „тризубівці“ (та й усі подібні до них) так завзято пропагують за наших днів таку форму літературного твору, як історичні повість та роман, а письменникам „замовляють“ показати в творах своїх тип „борця за волю рідного краю“. — „Красне письменство, читання та відчуження його має особливе і дуже велике значіння так з огляду політичних інтересів народу, як і в усіх інших відношеннях“ — цілком слушно заявляє петлюрівський „спостерігач“ (фейл. I).

З цього погляду виходячи, автор фейлетонів не заспокоюється на донинішньому доробкові націоналістичної літератури в цім напрямку, а радить своїм письменникам тип „борця за волю рідного краю“ окреслювати ширше й повніше, ніж дотепер. Більше того, ніби „на посрамлення“ реакційних вигуків проти „соціального замовлення“, що врядигоди їх — хоч, може, і в затушкованій формі — чуємо ми у себе вдома, цей самісінький Давній (фейл. V) недвозначно ясно дає соціальну „директиву“: хай ширше і повніше письменники пірнуть у з'ясування тих громадських чинників, що спричинилися до поразки націоналістичного руху на Україні; хай покажуть вони, чому рух той опинився в глухому закуткові безперспективності і всебічного розкладу; зброєю митця хай „національно думаючі“ письменники хоч крихтою прислужаться справі реабілітування, а далі вже й плекання та поглиблення „патріотизму“, якого носіями є, мовляв, ті ж таки уенерівці.

За одну з безпосередніх причин такої, нічим не замаскованої, домінантної ролі ідеологічних чинників в літературному процесі править надто погрозливий, як на сьогодні, стан уенерівської справи так на Україні, як і в еміграції. Впень збанкротована серед трудящих мас на Україні уенерівщина не краще відчуває себе і „в чужих краях“. Не дивно, коли саме сьогодні в стані цілковитого маразму до таких ефективних засобів підживлювати „патріотизм“, як замилювання „тихими водами та ясними зорями“, додає ще й вплив „рідної“ настроями (ідеологічно витриманої тоб-то) белетристичної книжки. Еміграція ось уже роками перебуває поза межами рідного оточення — скажіться автор фейлетонів. — Таке вимушене перебування в чужому, міцному своїми культурними впливами на еміграцію оточенні — особливо на молодь, що не перебула років горомадянської війни на Україні — впливає, мовляв, надто негативно: чуття патріотизму губить своїх прихильників, „патріотична відданість блідне“. А це є втрацю „для національних, в тім числі

142 політичних, завдань України". Отут - то і має, мовляв, забрати голос красне письменство. Художнє змалювання етапів боротьби уенерівщини з більшовизмом повинно надхнути новою енергією до „боротьби“ за рідну справу“; красне письменство має за таких умов відограти почесну політичну роль.

Може, не буде зайвиною зробити на цім місці маленький екскурс в бік стану української контр-революційної еміграції за кордоном, щоби в такий спосіб ще яскравіше довести читачеві, якого значіння надають „літературним“ чинникам наші класові вороги. Маємо що - дня звістки і підтвердження, що „патріотична відданість“ петлюрівців дійсно „блідне“. Про це розповідають самі ж петлюрівці — крім Давнього, ще й Гр. Кущенко у своєму VII листі з Чехословаччини („Тризуб“, ч. 40 — 1928 р.) і В. Королів - Старий в „Тризубі“. Це посередньо стверджує і пражський орган українських фашистів „Розбудова Нації“ в ч. 10 — 11 від 1928 р.

„Перепитайте хоч усю українську еміграцію, починаючи з верхів, ви дуже мало знайдете людей, хто б читав не усе, що з'являється нового (а його зовсім небагато), а хоч дещо...“ — з сумом констатує Давній.

Погляньте, як переможно поступає процес дезукраїнізації української еміграції, навіть серед людей „свідомих“. Хто дістав сяку - таку посаду й оженився на чешці, той міцно приростає до „нової батьківщини“ і намагається за всяку ціну дістати чеського горожанства. „Починають забувати наші тутешні землячки про свою стару батьківщину, аж часами міркуеш, чи й справді ж вони „наші“, чи, може, вже й ні“. Особливо ж молодь, що вчилася по чеських школах: тільки й українського у неї, що перше привітання, а далі вся розмова тече на чеській. Таку ж картину маємо і в Німеччині, з тією хіба ріжницею, що тут місце чеської заступила німецька мова. — „А хто з них купує книжку, хто передплачує часопис?.. Дехто навіть передплачує чеські часописи, а отже „Тризуба“ позичить у знайомого раз на два місяці, а „Л.-Н.В.“ прогляне випадково раз на рік, а газети і взагалі не побачить ніколи. Про цю загальну німеч еміграції вже багато говорилося, але, на жаль, на лікування її ніхто не хоче звернути уваги. А наслідок шкідливий подвійно: доросла еміграція дезукраїнізується, а батьки, що не бачать рідного друку, натурально не дбають про пробудження того інтересу у дітей і таким чином віддають їх під повні впливи чужинецьких стихій...“ А вже суше лихо, коли український емігрант попадає під постол жінки - чужинки; тоді він „тратиться зо всім своїм насінням для рідної справи“: „навіть вареників чи ковбаси та борщу легко зречеться“ — такої виводить у розпачі від тяжкої безперспективності стану пражський дописувач „Тризуба“ Кущенко.

А хіба ж не показовий для стану еміграції є той факт, що, за повідомленням „Розбудови Нації“, 75 осіб присутніх на рефераті „є для української паризької колонії рекордом“?! А паризька еміграція нараховує не одну тисячу тих емігрантів. Не бреше, виходить, п-н Кущенко, що „тратиться наш чоловік зо всім своїм насінням для рідної справи“!

На цілком окремий інтерес заслуговує фейлетон VI, присвячений характеристиці М. Хвильового. Звичайно, що справді — літературних спостережень і в цьому останньому фейлетоні є стільки, скільки було їх і в попередніх. Але тут ота нудьга за ідеологічним перешикуванням сучасної літератури на терені УСРР в бік зоологічного націоналізму дійшла такого ступеня, що набирає рис нахабства вурки. „Мсьє“ Давній з „Тризуба“ погоджується визнати за М. Хвильовим „справжній хист до тонкого психологічного аналізу...“, а разом хист спостерігати в людях типове“ і т. ін. Але йому не подобається — чуєте, що? — „його хиби та шкодливі соціальні погляди“. З цим лихом, мовляв, ще можна, було б дати раду, коли б М. Хвильовий не мав „нахилу до порушення логіки“. Ця риса творчості Хвильового, на думку „Тризуба“, полягає в тім, що факти і події, які становлять основу його оповідань, мусили б зневірити його у більшовицьких ідеалах, витворити в йому вороже відношення до більшовицького ладу“, а в дійсності так не є: обурення проти більшовизму, що, мовляв, іноді прокидається в ньому, „не узагальнюється, не робиться постійною основою його відношення“, а обмежується окремим фактом чи подією. Автора фейлетонів уражає той факт, що Хвильовий „зголошує свою відданість до большевизму, своє ним замилювання“. А цього ж, як ми вже знаємо, цілком досить, щоби сказати свій „авторитетний присуд“ в справі творчості М. Хвильового та її майбутнього. Бо ж у ч. 28—29 „Тризуба“ знаходимо критичний брусок у цій справі.— „Белетрист — читаємо ми там, — яким би правовірним комуністом він не був, якщо в йому є талант, якщо вражіння життя правдиво та яскраво відбиваються в його уяві, не в силі пербороти їх своїми теоретичними міркуваннями“, із підпера його виходитимуть речі неодмінно протибільшовицького характеру. Так і знатимемо: талановитий письменник комуністом бути не може. Якщо ж де така халепа ненарском трапиться, треба негайно ж постановити це явище під всемогутній прес формули: письменник — талановитий? річ ясна — він неодмінно має порвати з більшовизмом, з комунізмом; він рішуче відкидає в своїй творчості протикомуністичну концепцію? річ не менш ясна — значить, письменник переживає кризу. Ясно і недвозначно. Хвильовий, як письменник - комуніст, допустився в своїх творах „шукати ідейних виправдань чекістам („Я“),— петлюрівський „спостерігач“ звідціля (і тільки звідціля) робить висновок: М. Хвильовий простує шляхом морального скалічення, а талант його став перед загрозою загибелі.

Тільки - но дістали ч. I. „Літературно - Наукового Вісника“ за новий 1929 р. Надзвичайно миле вражіння справляє річ, що відкриває собою це число — „Гея“ Володимира Самійленка. Але як пов'язати її „хахлацьку“ незграбність у стилі, у мові, у способі компонувати матеріял, її волячо - коров'ячий спокій і затишок та безмірно - аволюнтаристичне замилювання зі „згоди в сімействі“, де немає „насильства й крові“, з „істинами“, що їх проголосив духовий батько „ЛНВ“ Д. Донцов. „ЛНВ“ — пригадує собі — стоїть: в галузі літератури на позиції т. зв. „літературного імперіялізму“ (що то воно за цяця і в чім ознаки „літературного імперіялізму“ — ніде того не з'ясував „сам“ Донцов); в галузі політики — на позиції волюнтаризму, що з його джерела бере свій початок „чинний націоналізм“, поборювання „провансальства“ та ще оте замашне донцовське — „накидати свою волю іншим народам“, оте патологічно цілком зрозуміле гасло імперіалістичного розгону нації упослідженої. Пригадує також, певне, що український фашизм оголосив „нешадну боротьбу“ всьому, від чого дхне провінціалізмом, просвітянщиною, глевкуватим хуторянством, та скільки разів уже присягався на вірності активізові „в дусі західньої культури“...

Самійленківська „Гея“ є разуче заперечення тих програмових основ, на яких „зіждет зданіє своє“ донцовський „ЛНВ“. Тут що не рядок, то й темненький, темний ліс обскурантизму, ідеалізації пра - прадідівства, а що не строфа, то й псалма на вітвар старосільських нетрів. Не побудуєш на цьому імперіалістичної нації! Отож, єдине раію вміщення цієї (як і багатьох інших донині) просвітянської розперізаної Явдохи в органі „властивого західній культурі активізму“ є лише в тім, що її приправлено протирадянським перцем.

Але — про саму річ. Свою „Гею“ В. Самійленко, довідуємося, писав у різні часи. Три перші її розділи було видруковано ще р. 1921 у Львівському „Визволенні“ (ч. ч. 1 — 8), розділи ж IV та V, що їх оце вміщено в ч. I „ЛНВ“ 1929 р., Самійленко написав 1924 р. Поема в цілому розповідає про „марсіянина“, що попадає на планету Гею (землю тоб - то) і зазнайомлюється з життям різних шарів людства та їхніми звичаями. Розділи IV і V зокрема розпозідають про спостереження „марсіянина“, чи то пак автора, з його перебування у селі, а потім і в місті. Об'єкт „спостережень“ Самійленківських — радянське село й місто в р. р. приблизно 1921 — 1923.

Автора всюди охоче пускають, вітають, як гостя, що має принести якусь „благу вість“. Допомогає цьому той немаловажний факт, що він має „не більшовицьку пику“. Отак блукаючи від села до села, автор, що, як виявляється, „служить науці“, виголошує такі от „промови“:

Я дуже здалека. Служу науці,
 Але люблю я широко й людський рід.
 Немає в нашій краї революції,
 І всі живуть, як добрим людям слід,
 Повільно, без насильства і не в муці
 Відбувся в нас до щастя перехід.
 У вас же тут шляхом насильства й крові
 Життя людське приводять до оновлення.

(Підкр. наше — М. М.)

Що автор хотів би, „повільно, без насильства“ прийти до „оновлення“ людського життя це — справа тільки індивідуального смаку, навіть не стільки смаку, як певного розуміння всієї механіки суспільного розвитку, але що такі от толстовсько-непротивленські глупства в імені самого автора ми подибуємо у „ЛНВ“ — це редакційний скандал. Бо в тому ж таки числі „ЛНВ“ не хто інший, як той же Д. Донцов містить статтю „Росія чи Європа“, якої стрижнева ідея протестує з усієї галасливої горлянки її шановного автора проти Самійленківсько-вегетаріанського „до щастя переходу“. Донцов картає „Москаля“, як „расу кволик“, що не здібна завойовувати континенти, як „тряпичну душу“, що ненавидить усе дуже, а насамперед чин, жорстокий, але творчий чин. Він з захватом переказує Валерівську характеристику „Гомо Европеус'а“: „Його не можна означити ні расою, ні мовою, ні звичаями, лише прагненням і розмахом волі...“ У Самійленкового „марсіянина“ — усе точнісінько так, тільки... навіпаки: нічого він не прагне і — жадної охоти „розмахуватися“ волею.

І таких от „маленьких огріхів“ у цьому творі маємо незліченно багато. От хоча б взяти — на яке місце ставить землю, селянина автор „Геї“ та яким оком споглядає те самісіньке автор „Росія чи Європа“. Самійленко картає радянський лад, диктатуру пролетаріату во ім'я недоторканости села, його патріархальної не порушности — села, що до приходу „червоної мари“ тон в ньому давали власники „хліба“, „корів“, „олії“ і „масла“. Самійленко бідкається, що от, мовляв, за більшовицької „червоної мари“ немає в селі і „пляшки на олію“ та „шибки до вікна“, та ще й „народ не хоче працювати по-давньому“. Зрозуміло, за чим може нудитись український куркулєнко, ота просвітянська пляшка, що нездатна, органічно не може в добу велетенської перебудови світу вийти за межі „олійчаної“ загороди. А як справи в цій дільниці у Донцова? А Донцов воює з олійчаною трактовкою селянина, Донцов — проти Самійленківського сліпого, беззастережного, так би мовити, „мужикофільства“. У названому вже памфлеті (стор. 70) він, торкнувшись отого специфічно-барського мужикофільства, що „обуревало“ часами автора „Війни і миру“ та сягало аж до босих ніг мужика, його нечесаної

146 голови та великих. брудних рук, каже: „Властителі цих брудних ніг і сеї нечесаної чуприни і стали в російській літературі, а особливо в Толстого, носіями всіх чеснот, великою правди життя, вони мали оздоровити світ, Росію, Європу. Їх, сі нулі, протиставляв він великим одиницям — організаторам життя...“ (підкр. наше — М. М.). Коли застосувати цю тираду до українських умов, то й матимемо тезу, що геть шкереберть перевертає Самійленківське сльозоточиве трактування „мужика“. Нечесана, розкуйовджена голова? Геть її к бісу! Брудні ноги, порепані руки? Геть і їх туди ж саме! Не вони — „носії всіх чеснот та великої правди життя“, не на „сі нулі“ орієнтуйтеся, коли хочеш „оздоровити світ“! Ось як відповідає Донцов на це питання, що його поставив автор „Геї“. Ну, а хто ж ще може сумніватися, що взяте in abstracto це й визначатиме не що інше, як удар по патріархально-реакційному самійленківському „марсіянинуві...“ *

Розділ V „Геї“ малює нам подорож автора до радянського міста того ж часу. Звичайно, нічого путнього не зміг знайти і там наш злосливий сатирик. Та це й не дивно. Бувши сам досить таки похмуреньким куркулем, наш „марсіянин“ і за товариша собі при подорожі взяв добре загартованого жовтоблакитника в особі агітпропнастреного „вчителя“. Місто радянське вражає „марсіянину“. Воно нагадує йому часи загостреної нещасливої для нього класової боротьби (за „марсіянином“ то буде „скотська боротьба“). І він нам „малює“, як то трапилося так, що „на чолі державної роботи“ опинилися

„Не ті, хто перш придбав якісь знання,
Тим менш якісь давніші патріоти“,

а „неграмотні матроси“ та ще „пошкрьобки людської громади: ті, що в тюрмі сиділи за розбій“. Не позбавлений здібностей гумориста — хоч аж надто важкуватого стилю — небіжчик Самійленко пояснює перемогу оцієї, ненависної йому, „червоної мари“ тим, що от, мовляв, робітників живосилом

„В одну погожу ніч вивезли до Твери й до Калуги;
Там прилучили до своїх ватаг,
Щоб бились дурно за червоний стяг“.

* Говорячи так, ми маємо на увазі тільки формально декоративний плащик, що ним донцовщина загуляє своєю в класовому розумінні споріднену (ба навіть цілком ідентичну з самійленківським ху оряньським куркулізмом) суть. Ні на хвилику не губимо з виду, що донцовський галас про „європейський активізм“ та маніякальні його мрії про те, що, нарешті то, Україна вистигне, мовляв, на державу з імперіялістичними апетитами та жорстокою владною заборчістю, соціально ріднять Донцова з Самійленком. І „ліричний“ В. Самійленко, і „жорстоко-заборчий“ співець українського імперіялізму Донцов — обидва вони репрезентують той ворожий нам соціальний пошарок, що хотів би скерувати розвій України в буржуазно-капіталістичне річище.

От розстаралися донцовські історико - марателі ! . . Ну, що робітники билися з реакційними бандами всіх гатунків не за гроші, а з ненависти до класового ворога — це факт, якого важко заперечити. Але, що от до перемоги робітничо - селянської Червоної Армії спричинилося оттаке „експортування“ робітників на північ — це сатирики - „історіософи“ з дуже „літературного“ та позаконкурентційно - „наукового“ вісника простісінько, себе втішаючи, вигадують. Просто аж дивно, як то воно так трапилося, що жовто - блакитні „марсіяни“, мавши такого прекрасного ключа до перемоги над „червоною марою“, своєчасно з того не скористали . . .

* * *

Досить цікаві під певним кутом зору „літературні спостереження“ дає й орган галицької УХО (Укр. Християнської організації) у двох великих фейлетонах свого органу „Нова Зоря“ від 6 і 13 січня ц. р. („Сучасна література на Великій Україні“).

Взяти хоча б другий абзац першого фейлетону, що в ньому подібуємо просто таки вбійчу оцінку літературного доробку і спроможності того „великого числа письменників та взагалі працівників української національної культури“, що емігрувало свого часу за кордон. Орган Осипа Назарука змушений визнати, що, опинившись на еміграції, „цвіт нації“ „підпав внутрішньому розкладові і занепадові“. Та й справді — адже, „на полі літературнім не створили вони майже нічого вартісного, нічого великого, нічого одушевляючого“ (підкр. наше — М. М.). Про те докладно півроку тому писалося в тій же газеті (фейлетон „Література наддніпрянської еміграції“ — 24. VI. 1926 р.).

Такий занепад, одначе, цілком зрозумілий, природний, як довідуємося з цього фейлетону, бо в своїй літературній праці вони виходили з визнання, що „геній української літератури“ зостався далеко від еміграції, „на розлогих степах“ Великої України. От оці - то надії на широкий розвиток української літератури на терені „держави за Збручем“ (УСРР тоб - то) і знесилювали — на думку „Н. З.“ — творчий розмах емігрантської літератури.

Що ж до даних для культурного розвитку на терені УССР, то автор фейлетону рішуче заперечує, що „геній української літератури“ якраз є на Радянській Україні. Бо — „надіям на відродження культури й особливо гарного (що то воно ще за „гарне письменство“ ? ! . — М. М) письменства на Великій Україні не суджено сподитися, принаймні, доти, доки пануватиме там радянський режим“ (підкр. наше — М. М.). Справа, отже, ясна. Річ — знов таки в отій клятій ідеології, в „комуністичній ідеї“. Автора аж ніяк не вдовольняє той факт, що у нас виходить сила - силенна книжок і різних журналів, бо понад 95% усієї продукції то є, мовляв,

148 комуністичні брошури, агітаційні летючки то-що, а влада радянська створює таку тяжку атмосферу для письменницької творчості, що „навіть найздоровші і найкращі літературні таланти улягають розкладові й деморалізації“. І для доказу цієї думки своєї він наводить уривок з приватного листа, що нещодавно його „Н. З.“ одержала, мовляв, з Києва від „одного наддніпрянського письменника, людини сильної волі, високоосвіченої і талановитої“ (підкр. „Н. З.“)

„На якийсь час я думаю покинути зовсім писати. Я відчуваю, що супроти моєї власної волі в мій мозок помалу, але постійно і то все більше вливаються „ідеї“, відмінні від засад мого власного світогляду. Мій мозок починає улягати тим ідеям і приписам. У своїх творах я перестаю бути самим собою... В такій ситуації, як ми тепер, добре було б провадити систему О. Конта: „Не читати нічого“... щоби знову стати самим собою. Добре було б себе піддати повній духовній ізоляції. Та Ви самі розумієте, що це для мене річ неможлива... Принаймні, деякий час утримаюся від писання. Натомість займуся клясиками всіх часів, особливо старинними. Хочу познайомитися як слід також з отцями церкви (з кого порадите починати?), їх я мало знаю; студіюватиму культури Індії, Японії, Хіни — все, щоби протиділати впливам, якими заражена атмосфера нашої планети, щоби вернути собі душевну і духовну самостійність, клясичність і рівновагу“.

Зрозуміло, що в такій, просто таки задушливій для назаруківських клерикалів, атмосфері хиріють таланти письменницькі. От, за свідомством попівського органу, талант Тичини вже „зів'яв“, і цей процес „упадку творчості“ Тичининою збігається, мовляв, з тим часом, коли він почав „беззастережно ухилитися до комунізму“. — „Все написане ним після того (тоб-то коли він „ухилився до комунізму“ — М. М.) не має ніякої мистецької вартості“. Бачите, як категорично! Хіба ж це не „упадок творчості“ — Тичина не хоче студіювати „святих отців церкви“!

Що ж звідси випливає як чергове завдання в цій галузі? Християнські реакціонери дають в цім собі дуже просту раду. „При теперішніх, радянських, умовах життя на Великій Україні годі сподіватися відродження в ній українського письменства і взагалі української культури... Годі з надією споглядати на схід! Звідти не буде ніякого порятунку, навіть на полі культурнім. П'ємонт м української культури може бути лише Галичина“ (підкр. „Н. З.“).

Слід сказати, що це голосне гасло галицька реакція висунула більше для „заспокоєння совісті“, ніж як будь-який практичний *Richtung*, бо не де ж таки, як двома рядками нижче в тій же самісінькій статті ми читаємо таке, що аж ніяк не може настроювати на веселий лад що до його реалізування; „На жаль, і в Галичині за

останні 10 років на культурнім і зокрема на літературнім полі зроблено аж надто мало: досить пригадати, що нині немає в Галичині жодного українського літературного журналу...

От тобі і „П'ємонт української культури“!.. Не смішіть людей, пане гетьмансько-попівський та варшавський попиначу!

* * *

Розуміється, що вгорі наведений заклик — „Творіть з Галичини П'ємонт української культури!“ — не є, так би мовити, явищем якогось тільки літературного порядку. Він є виявом зросту лояльності реакційних кіл галицького суспільства до тих польських впливових чинників, що хтіли би бачити румовище Радянської України, а Галицьку Україну — П'ємонтом. Воно й зрозуміло, бо Радянська Україна не має жадного наміру увійти в склад „федеративної Польщі“ у межах 1772 р., а Галичина, на думку великополяків, є й навкі буде провінцією Річі Посполитої Польської. Тож гасло „не Київ, а Львів має стати культурним українським П'ємонтом“ звучить голосно-політично і викликає не мале заінтересовання, напр., серед пілсудчиків.

У додаткові до ч. 262 „Глосу Правди“ м. р. уміщено цікаву під цим поглядом статтю М. Літинського „З поля української літератури“. Про літературу українську, її доробок, шляхи розвитку, що вона пройшла — ані словечка. Зате вона досить сміливо трактує про інші речі. Пілсудчика страшенно непокоїть той факт, що серед західно-українських діячів культури, науки, мистецтва, літератури шириться рух під гаслом „Від Львова до Києва“, до Радянської України.

Це питання — „Львів чи Київ“ має вести перед у розвиткові літературному — ставить перед собою і автор згаданої статті. Наведемо це місце статті як - найповніше.

— „За Київ говорять усе. Там є Академія Наук, там є українські школи від найнижчих до найвищих, газети, журнали, державні видавництва, що виплачують гонорари в 40 доларів за др. аркуш, а у Львові є лих о. Цензура існує і тут, і там, але у Львові можна розповісти більше, ніж у Києві. У Львові не треба удавати собі лояльного, не треба бути літературним фарисеем... Львів стоїть на власних ногах, Київ підпирають більшовики. У Києві українська література є урядовою, у Львові — національною... Хоч бідна, хоч ні звідкіля допомоги й не має вона, хоч на неї з усіх боків гримлять але росте вона із землі, а не з „Капіталу“ Марксового, з почувань, а не з Ленінового маніфесту, із серця, а не з пропаганди...“ (підкр. — „Гл. Пр.“).

Остаточного слова автор так і не сказав: куди ж орієнтуватися має українська література — на Львів, чи Київ? Видно, духу не вистарчило. Він може тільки „констатувати“. Бо що не говори, а прикрий стан

маєш, коли сам же змушений говорити про „громи“, що гримлять на українське слово у „Львові“, про панування „лиха“ у тім же так Львові (а не в Києві), про відсутність українських шкіл, наукових закладів, українських державних видавництв то - що. Бо скільки не репетуй, а відповісти треба б таки було, чому то немає у „Львові“ всіх цих „дрібниць“, що їх має отой клятий більшовицький „Київ“ (Радянська Україна). А вже з „власними ногами“, що на їх „стоїть Львів“, — чистий конфуз після 1 листопада 1928 р.! Стільки шибок українських побито, стільки „за петельки“ українські культурно-освітні й економічні організації брано, стільки йому, отому Львові, зубів повибивано, що... не віриться щось отим „власним ногам“ львівським. Річ, звичайно, в тім, щоб рішуче якимось переорієнтувати розвиток української літератури (принаймні, західньо-української) на Варшаву. Отут, а не десь інде, закопано собаку.

Добре в тон цій „дбайливості“ за українську літературу з боку пілсудчиків попадає знову таки той же орган зах.-українського реакційно-християнського табору — „Нова Зоря“. В ч. 83 м. р. в статті „Чи хочемо повної культурної ізоляції?“ автор І. Кривецький цілком пристає на „львівську“, тоб-то варшавську, орієнтацію. Він, бачите, рішучий прибічник тісного зв'язку з західньо-європейською культурою і під цим кутом зору змушений визнати рацію за тими, хто посідає варшавську орієнтацію. Це, мовляв, не буде якоюсь зрадою своєму народові, бо польська література, просякнена наскрізь патріотизмом, мусить „викликати аналогічні почування українські“, а по-друге, через польське письменство українське письменство прийде до контакту з Заходом, з його культурою. Отже, орієнтація на Варшаву в справах літературних має стати, мовляв, псевдонімом орієнтації на Європу. „Варшава“ значить — „Європа“.

Звичайно, що таких річей не можна вибіхувати цілком одверто. Тому-то автор накидає такого от плащика: „Наш загал, коли не хоче бути вповні ізольованим від джерел зах.-європейської культури, просто не має іншого способу, як користуватися польською літературою“. І це особливо тому, мовляв, що знання мов серед української інтелігенції слабке, а „руська, як і великоукраїнська, духова продукція пересякла більшовицьким розвалом“ (підкр. наше — М. М.).

І тут — та ж самісінька втеча від більшовицьких страхів на лужок мирної варшавської ідилії, чи то пак — угоди.

Далі буде

АБРАМ РЕЙЗИН

з нагоди його приїзду на Україну

Українські письменники — без різниці національності й напрямку, представники партійних, професійних, громадських організацій не-давно шанували приїзд на Україну єврейського письменника Абрама Рейзина, що прибув з Америки.

Хто ж він і що являє собою його творчість для трудящих мас ; чому так урочисто і разом так тепло й приязно зустріли поета ?

Коротенько його життєвий шлях такий : народився 1875 року в Кайданівці, Мінської губернії. З дитинства бідував : заробляв на життя службою та лекціями. Утримував на ці злиденні заробітки не тільки себе, але й родину ; одночасно працював над своєю самоосвітою й писав свої вірші та новелі, яких довго не хотіли ніде друкувати з двох „важливих причин“. По-перше, ці вірші й новелі писані не „святою“ староеврейською мовою, мовою єврейського „культурного“ суспільства, а мовою куховарок, ремесників, кустарів, мовою єврейських робітників і колоністів - хліборобів.

По-друге, писав він не про високу матерію, а про зовсім звичайне, просте : про злидні, про гніт, про безправно-непроглядне становище тих таки куховарок, кустарів, робітників, ремесників і т. інш.

— Він нам був чужий, — каже один з критиків єврейської літератури Бал Макшовес, критик естет і сіоніст з переконань. І цей критик мав рацію. Рейзин їм був чужий, як і вони були йому чужі. Життя гонить поета до Америки. Він там живе недовго, знов повертає до Європи ; але через рік знов їде до Америки, де залишається майже на 20 років.

Він там теж пише й працює тільки між тими, кого гнобить капітал. А коли організувалася американська комуністична преса, він стає постійним співробітником її, комуністична ж єврейська газета „Фрайгат“ („Свобода“) й повідомила нас перша, що її співробітник, поет Абрам Рейзин їде до СРСР, щоб побачити своїх друзів — цеб-то трудящих Радянського Союзу. Немає ані жодної родини єврейського трудящого, де б не знали Абрама Рейзина ; Рейзин найпопулярніший поет — це справжній народний поет. Він приніс свої пісні не зовні, не зверху, переломивши їх у своїй свідомості, — ні, це є пісні справжні народні, ці пісні тут народились, тут зросли — Рейзин одяг тільки в художню форму те, що народжувалось і творилося в свідомості, в чуттях, у думках народньої маси. За його піснями, за його новелями ми можемо простежити розвиток єврейського робітничого руху, його перетворення з „класи в собі“ у „класу для себе“.

Адже Рейзин почав писати 30 — 40 років тому, тоді, коли єврейський робітничий рух, як такий, щойно почав формуватися, коли переважна більшість були кустарі-одинаки, забуті підмайстри, беззахисний „вічний“ учень у нужденних майстернях, — про це й почав співати Рейзин, і за це його не полюбили тодішні критики. Один з критиків, естет Ничер, писав: „Рейзин поет звичайного й сірого, поет грубої кости; він тільки знає один колір і не визнає або не знає градацій. З-поміж помірної кількості голосів та настроїв, що носяться в повітрі нашого суспільства — він помічає тільки ті, які несуться до вуха простого чоловіка. Дисонанси життя він сприймає дуже просто, я би сказав — примітивно: конфлікт між багатством та бідністю, між голодом і ситістю... в нього випирає надто гола фізіологія фактів“.

Критик тужить за тим, що поет не хоче (як це личить „справжньому поетові“) пом'якшити фарби, підпустити трохи естетичної психології.

Пісні Рейзина не подобалися критикам-естетам: „вони чужі (пише другий такий критик) єврейській інтелігенції“. І це була правда. Але зате пісні Рейзина були близькі тим, хто працював по цілих днях, не розгинаючи спини, з голкою, праскою або з молотом в руках.

Не було такої єврейської майстерні, а в такій майстерні варстата, де б не було чути пісні Рейзина, простої, щирої, співливої. Поет каже: Звідки я можу мати пристрасть до краси, коли вулиця наша порожня й брудна? Яка може бути краса в житті тих, — пише з сумом Рейзин у „Драмі з-за п'яти картоплин“, — коли не знаєш, чи буде подостатком хліба й картоплі для прокорму родини, по цілому дню праці? Що бачить персонаж Рейзина гарного ясного літнього дня? Блакитне небо, білих лебедів, що плывуть озером, гарно-прибрані вітрини багатих крамниць? Та ба, далеко не це: його герой у новелі „Носій“ каже про другого носія: яка він щаслива сьогодні людина! Йому (цеб-то другому носієві) пощастило дістати для перенесення велику тяжку скриню.

Він цілими днями стоїть і споглядає вулицю — може, хто-небудь з перехожих покличе його віднести яку-небудь „важку-важку ношу“, „яку-небудь велику скриню... Ох, як би я її поніс швидко, швидко“...

Рейзин і відшукує такого героя, розкриває картину його життя, веде читача подивитися на ту халупу, де нидіє людина, що прагне працювати. А в халупі бруд, голод та холод — ціла родина валяється на долівці, а мати лежить хора, а батько, можливо, в тюрмі за неслухняність.

Яка вже тут краса. Де вже такими картинами осолодити тонку душу естета! Тема творів Рейзинових не для естета. Він пише тільки

про труд і трудящих. Він бере — каже один з буржуазних критиків — соціальним змістом своїх творів. Рейзин пише не для розваги, він має певну мету. Навіть у своїх абстрактних творах, як „Революціонер“ (до речі сказати, новелі, написаній гарною соковитою мовою), автор висловлює „соціальну“ думку, а саме — він каже занепадлим духом, що революція непереможна, вона непереможна, бо нею живуть мільйони трудящих; революція непереможна, бо непереможний сам пролетаріят. Робітничу класу можна перемогти, революційна хвиля може спасти, але кінець — кінцем робітничого класу переможе.

Автор так подав нам божевільного Хаїма-революціонера, що здорові заздрять цьому божевільному, бо він живе тими моментами революційного піднесення, які він колись пережив.

Цієї революції, цього ідеалу визволення робітничої класи Рейзин поет ніколи не зраджував — служив йому, як умів, протягом сорока років, поки не дійшов логічного кінця — співробітництва в комуністичних газетах. Ми казали вже, що поет не прийшов до трудящих зовні, з готовими формулами, продуманими, обміркованими, але що він зростав вкупі із зростанням робітничого руху — тому в його піснях ми знайдемо і радість, і горе, і хвилини занепаду духа, розчарування й періоди піднесення, віри, віри в перемогу.

Не даремно один критик говорить про Рейзина — за найяснішу та найкращу любов поет має любов до трудящих, до кустаря, до хлібороба. І справді, в численних новелях Рейзин виводить цього самого єврейського колоніста-хлібороба. Він виходить з-під пера поета такий, який він є, без прикрас, який він є в натурі, і в кожному рядку відчувається, що поет любить цю людину за всіма її негативними рисами, любить, бо поет вірить, що цей „простий неписьменний, невмийний, необтесаний“ мусить бути господарем усього, що він усвідомив і над чим він працює. Так любить Рейзин і затуркану „служницю“ в „Мадам Шварц“, а саму грубу мадам, що має на кожному пальці діамантовий перстень, ненавидить. Любить Рейзин і маленького містечкового візника-балагулу, який цілий тиждень працює в бруді та поросі, а на суботу не має кусня білого хліба. Він любить столяра, тесляра, хоч у нього, теслі, взимку крізь віконні рами може влетіти горобець, — він любить цього теслю й страждає разом із цілою його родиною, бо знає, що він не встиг направити свої вікна, цілу осінь працюючи у багача (вірш „Зима“). Він любить шевця, що працює цілу ніч, але в якого в квартирі, „горе, незгода, злидні, немає хліба для дітей“. Але він мусить робити, бо дочці багача потрібні назавтра черевики („Пісня про молоток“). В хорошій кухарки помирають діти, але вона палила в печі цілу ніч, бо дочка багача віддається.

Ось теми творів Рейзина, ось мотиви його творчості. Почав Рейзин з наївного натуралізму, але хутко вже став на шлях реалізму, не

154 тільки фотографічно фіксуючи життя, але й організуючи свої чуття та свою спрямованість, ставлячи перед собою певну мету. Своїми віршами та новелями він хоче організувати маси, ті маси, що їх невіддільною частиною був сам.

Ще в перших своїх творах він висловив цю свою ганнібалову присягу.

„Не хочу я радости й щастя,
Поки буде багатий і бідний,
Хазяїн і раб“.

Поет малює нам життя робітників, як ми сказали, не тільки статичними знімками, але й подає робітника в динаміці. У низці галицьких оповідань він дає нам тип робітника - революціонера, борця своєї класи. Хорий на сухоти Зорех не може спокійно відпочивати на дачі, бо він знає, що тисячі таких, як він, не можуть собі цього дозволити. І він іде з дачі... Але Зорех знає, що не завжди так буде, що настануть кращі часи. І змінять це становище сами робітники. Поміч прийде — навчає автор у своїх віршах — від самих таки робітників, тому він з таким ентузіазмом і так зворушливо описує робітницю, яка, нехтуючи власну небезпеку, „переправляє“ нелегальну літературу через кордон, вона ризикує собою, бо слугує справі визволення робітничої класи.

Ось цілу цю товщу трудящих малює Рейзин; його пісня відбиває й життя тих, які, хоч і гнобять їх тяжка праця, ще не усвідомили свого історичного шляху, і життя тих, хто вже прокидається від рабської сплячки, і нарешті, тих, хто здійснює прапор боротьби за кращу свою долю. Буквально немає жадного прошарку трудящих, що б не знайшов собі місця в творах Рейзина.

У своїм звертанні до поета Білоруська спілка пролетарських єврейських письменників каже: „Ви є наш предтеча“. І ясно, як у всякого предтечі, діпазон у Рейзина вужчий, світовідчування й світогляд розпливчасті, немає тієї чіткості, яка притаманна пролетарським письменникам нашого часу. Зрозуміло, що це все можна пояснити всіма тими умовами часу, в який почав писати й писав Абрам Рейзин; ми визнаємо це й вважаємо за потрібне вказати на це. Справді — нам уже чужі думки й почуття рейзиновського героя Зорека, який кається й не хоче жити на дачі, хоч і слабкий на сухоти, а не хоче він жити на дачі й лікуватися, бо „вся робітничка класа не може жити на дачі“. Це не міцно революційно - класова психологія, але психологія революціонера - інтелігента, неврастеніка, що кається.

Далі Рейзин, вийшовши з народніх мас, описуючи й оспівуючи ці маси, іноді губив перспективу, піддаючись тривозі від того гніту й злиднів, у яких перебували народні маси; він не завжди виразно уявляв собі класову та групову диференціацію народніх мас, не

завжди ясно уявляв собі ту роль, яку відігравав пролетаріат, як такий серед цієї маси. — Ось чому іноді в нього траплялися й такі рядки: „Коли ми, „біднота“, говоримо, ми спускаємо очі, а слова наші тихі й неспілі, як і належить бідноті“... „Як належить злидням, засмученим серцям, занедбаним душам, безнастанної лайки, бруду“.

Це була сама дійсність єврейського затурканого містечка того часу.

І око Рейзина не завжди бачить нові елементи майбутнього; ось чому він каже:

„Звідки до мене пісні?.. Коли в нашій каглі тільки вітер гудів... та мати лаялась іноді під риму, лаялась, бо в хаті було брудно й злиденно“.

Отже іноді втрата перспективи і невміння диференціювати поняття „народ“ і приводили Рейзина до тих мотивів, які є характерні в російській літературі того часу. напр., поезія Надсона. Поет каже: „Ти втомився, твій дух надломлений. Тобі все завдає стільки лиха. . Ти не можеш підвести усіх, всім допомогти... Ти можеш тільки вкупі з ними поринати“.

Цей песимізм згодом перетворюється на наївну віру, на ледве - ледве окрилену надію.

„Я чую пісню пташок, вони співають про те, що зима вже скінчилася... Хай же й моя пісня звучить їм в унісон... Мене щось тягне й щось гнобить“.

Такі моменти були в поезії занепадницького настрою, настрою, який не трудно пояснити історичними соціал-політичними умовами того часу. Рейзин болюче переживав ці моменти, падав, уставав, оступався й знов уставав, поки не став міцний, поки не з'єднав на решті свою музу з тією класою, яка вийшла переможцем з суворой боротьби, поки не наблизився остаточно до того розуміння історичного процесу, яке дає комуністичний світогляд.

Пісня сучасного пролетарського, єврейського письменника є перетворена в чорні часи пісня Рейзина. Не дурно спідка пролетарських письменників Білоруси — батіківщини поета — передала йому привітання, в якому, між іншим, сказано: „Ви були серед тих, хто заклав перше каміння фундаменту пролетарської літератури... Ми, пролетарські письменники радянської Білоруси, вітаємо нашого товариша, співця пролетарської боротьби... Щасливий є поет, що його думки й слова стають думками й словами тисяч. І коли Абрам Рейзин на початку своєї письменницької діяльності казав:

„Я не хочу бути радий і щасливий,
Бо є
Багатий і бідний,
Хазяїн і раб“, —

то тепер, коли він уступив на землю пролетарської держави, його читачі скажуть йому, що він може вже бути щасливий, бо в нашій державі немає хазяїв — фабрикантів та поміщиків, а є вільний трудящий люд, якому він служить своєю піснею так вірно і любовно 40 років.

„Щасливий є поет, чиї думки й слова стають думками й словами тисяч і тисяч борців за діло трудящих“.

І ми додамо до цього, що стократно він повинен бути щасливий, бо ті, що їх пісні він художньо вилив на папері — ці тисячі стануть будівниками нової людської громади.

БІБЛІОГРАФІЯ

Юрій Смолич. — Фальшива Мельпомена. Піші аргонавти. Книгоспілка. 1928. Ст. 188. Ц. 1 крб. 60 коп.

Багато у нас є художніх творів, що малюють часи громадянської війни на Україні, зачіпаючи той чи інший бік її, але переважно спинаючись — хто на суто воєнних пригодах, хто на побутових картинах так війська червоного, як і ворожого табору.

Проте, ми не маємо ще широкої епопеї тих часів, не маємо навіть більш-менш широкого полотна, що відтворювало б в основних рисах і всебічно бодай одну з тих різноманітних сил, що боролися на терені України. Була, правда, невеличка спроба Я. Мамонтова („Республіка на колесах“), але вона лише зачепила це питання частково: показала дрібні сили з дріб'язковими намірами, що товклися переважно десь по глухих закутках і найбільше організували республіки „на час“ і в одному селі.

Вперше цю тему ширше зачепив і висвітлив Ю. Смолич в даному творі. Тут уперше автор спробував в сатиричному тоні висміяти націоналістично-самостійницькі ідеали і їх, носіїв що в свій час змагалися під жовто-блакитним прапором.

Сюжет простий: самостійницький запальний повстанком, коли фронт одходить, лишається на терені радвлadı з твердим рішенням провадити шкідливу роботу — вчиняти терористичні акти, руйнувати мости, залізниці, телеграф і т. д. Але, щоб набути собі якогось легального вигляду, „панове“ з радістю підхоплюють „геніальну ідею“ одного з них — Котигорошка — заснувати трупу! Адже цим убивається зразу 2-х зайців: і „святотому мистецтву“ служитимуть і контрреволюційну роботу провадитимуть!

Товариство пропонує свої послуги політосвіті, їх легалізують, записують на пайок і „аргонати“ мандрують скрізь по селах та містах, улаштовуючи вистави та збираючись розпочати свою конспіративну роботу.

Довгенько вони їздили (чи й пішки часом ходили), все збираючись „розпочати“ свою руйнівничко-шкідливу роботу, та так і не зібравшись: за виставами, сварками, дріб'язковими особистими рахунками

та п'ятикою так і не зібралось шановне товариство, аж поки таки остаточно розпалося через ті ж таки свої чвари.

На широкому побутовому тлі цього аматорсько-халтурного театру автор і показав добре всі ті укохані мрії й ідеали самостійницького гатунку, що їх взялися провадити мізерні себелюби, нікчемні боягузи й шкурники, яким „суждены „благие“ порывы, но свершить ничего не дано“.

І це не тому такий безславний кінець спіткав їх „героїчні“ наміри, що автор може організував це „славне т-во“ з навмисне підібраних нікчем та бездар. Навпаки, у читача лишається тверде переконання, що інакше й бути не могло: сама бо внутрішня суть і самої „справи“ і її носіїв мусить привести до такого кінця.

Найкраще це видно на долі одного з більш симпатичних персонажів — Марусі. Вона наймолодша і, цілком натурально, вся горить молодим запалом в ім'я самої справи, — особисті інтереси вона повсякчас рішуче одкидає; це тип ентузіястки ідеалів, що, бачачи загибель товариства і тих гасел, в ім'я яких вони організувались, вирішує одна йти на здійснення поставлених завдань.

Перед цим вона довго сперечається з Котигорошком (головою їх місцевому), свідомість якого весь час еволюціонує в бік ідеології пролетаріату. Це — найсимпатичніша постать з усіх типів. Він же й кохається з Марусею.

Коли ж Маруся, не здолавши підговорити Котигорошка, вирішує таки йти сама — продовжувати „справу“, Котигорошок наважився навіть стрелити в Марусю... Так далеко вже відійшов Котигорошок від ідеалів і Марусі і всього т-ва: „Я не вірю вже в ці ідеали...“

Та кінчилась ця „трагедія“ щасливо: „Ти дурний, Котигорошку, — сказала Маруся, — в револьвері патрони не набиті. Там клейтухи... Тільки дим і гук... І собі заплакала...“ (Ст. 184).

Такими словами кінчається ця книга. І ці слова „тільки дим і гук“ надзвичайно характерні і влучні: в них вся ідея, весь сенс основного задуму твору. Саме з усіх заходів і прагнень не тільки всього „хороброго понстанкому“ нічого не вийшло, а й із заходів найщиріших, найвидатніших і найкращих взагалі, наївно-переконаних нічого не вийшло — „тільки дим і гук...“ Та й не могло вийти: автор дуже влучно показав усю мізерію вдач цих людей, що взялися за боротьбу й змагання, будучи по суті тільки шкурниками-обивателями. Це якраз та категорія безсилих „героїв“, яку й могла виплодити тільки дрібна буржуазія — та соціальна категорія, що не відіграє в історії самостійної ролі, тільки мотається безпомічно поміж двома класами, що борються на смерть — капіталістами й пролетаріатом.

Твір загалом витримано в тоні сатиричному, і тут маємо не лише сатиру на самостійницьких борців з їх укоханими мріями, а й побіжно

158 і на аматорські театри з їх дрібними, себелюбними інтересами та сварками.

Одначе, це не є сатира в дусі „Гаркуна-Задунайського“, де головну увагу звернено на техніку самої постанови. Автор цей момент свідомо обминув, як зайвий, а натомість зосередився, так би мовити, на „внутрішньотрупних“ порядках, на закулісному житті. І треба сказати, що й цей бік справи вийшов досить яскраво змальованим.

Власне для самого Ю. Смолича ця тема не нова. Ще в опов. „Хома“ він зачепив це ж питання і треба сказати, що там він дав далеко сильнішу картину, заглибивши психологічні моменти 2-х героїв і показавши досить яскраво й глибоко прірву між двома світоглядами.

Тут для нього нове — стиль легкої сатири. І треба сказати, що цей стиль автор опанував, як загальний тон всього твору, але як стилістичні загострення, що викликали б дуже емоцію сміху, вони дають тільки легку ухмилку. Гостро-дотепних висловів так і немає.

Розгортання сюжету в даному творі, як рівняти до інших творів Ю. Смолича, йде дуже мляво, повільною ходою „пішних аргонавтів“, а не в динамічному напруженні. Це тому, що тут немає збудованої на „драматичних колізіях“ фабули, немає клубка „інтриги“, що „зав'язується й розв'язується“, а сюжет розвивається переважно засобами хроніки — пересуванням героїв з місця на місце чи в часі, як це було ще, доброї пам'яті, у Нечуя-Левицького... Тому, не дивлячись на свіжу тему й свіже її трактування, твір викликає трохи нудоту своєю розтягненістю.

Є й мовні огріхи, як, напр., „замизганий“, „ретирувався“ то-що, хоч загалом мова Ю. Смолича стоїть на досить високому щаблі культури.

Тут, звичайно, не місце пускатися в докладні міркування про те, яке місце посідає даний твір в загальній досить помітній продукції автора, — це справа окремого питання. Проте, можна визнати, що Ю. Смолич становить цікаве явище в нашому сучасному письменстві: кожен новий твір його безсумнівно свідчить за чималі потенційно-творчі можливості багатой фантазії автора.

Л. Підгайний

Соколовський О. Перші хоробрі (роман) — Державне видавництво України. 1928 р. Стор. 204. Ціна 1 карб. 45 коп.

Недавно вийшла з друку повість Г. Епіка „Без ґрунту“, що одержала першу премію на конкурсі юнацької літератури (оголошеного держ. вид. України). А роман „Перші хоробрі“ дістав на цьому ж таки конкурсі другу премію.

В наше завдання в даному разі не входить паралельна оцінка обох зазначених творів. Ми зупинимось лише на „Перших хоробрих“.

Перші хоробрі — це незабутні історичні постаті — революціонери Плеханов, Перовська, Желябов, Кибальчич та інші. Всі вони виведені в творів, як дієві особи.

Але це не тільки історичні постаті, не тільки члени партії „Народня Воля“ з їхньою політичною боротьбою й ідеями, автор показав їх як людей, з їхніми почуваннями, горем і радощами. Від цього справжнім життям і щирістю віє зі сторінок роману.

О. Соколовський узяв у своєму творі окремі моменти з боротьби партії „Народня Воля“, висвітлює діяльність революційної буржуазної інтелігенції того часу, терористичні акти проти видатніших діячів самодержавства та проти самого царя Олександра II. Змальовує автор і ставлення окремих революціонерів до терору, зокрема гаряче заперечення терористичної діяльності з боку Плеханова.

Книжка повна побутових моментів з запального життя „професіоналів“ - революціонерів, сумлінно малює їхню сувору, повну небезпечних пригод, діяльність. З цього боку, як історичний роман (а укр. історичних романів у нас ще немає) твір мусить відіграти позитивну роль, знайомлячи нашу молодь з певним етапом жорстокої боротьби з царатом, і матиме, може, більше значіння, ніж сухі сторінки з підручника.

Безумовно, роман прочитає однаково з непослабною цікавістю і юнак і доросла людина. Місцями автор досягає у описах великої сили й динаміки. Візьмімо хоча б повний трагічного напруження момент перед вибухом царового потягу (стор. 130) або яскравий опис убивства царя (191 стор.). Не дивлячись на те, що твір не має фабули — ні зав'язки, ні розв'язки, він захоплює уже просто своїм матеріалом, темою та вдалим побудованням окремих епізодів. Динамічна насиченість доповнює вражіння.

Автор, говорячи увесь час про тодішні настрої і партію „Народня Воля“, у жодному місці не подає нам сухого опису ні програми, ні платформи цієї партії чи внутрішніх її груп. І в той же час непомітно для самого читача знайомить його з цим. Не бути скучним — це теж певна майстерність автора.

Що до мови роману — вона витримана в дусі оповідальної прози, насиченої дією і скупой на ліричні описи. Але цим шляхом автор досягає більшої динаміки, більшого скупчення уваги на самій дії.

Трохи різке вухо може й правильна, та архаїчна побудова деяких речень, напр.: „Віддавши Семен цигарки пані Жребельській хотів був виконувати свої звичайні обов'язки“ (стор. 12), замість того, щоб сказати: „Віддавши цигарки пані Жребельській, Семен хотів був виконувати“ і т. ін. Або: „Бажаючи Семен відповісти на численні запитання...“ „Слухаючи Михайлов Плеханова...“ „Вважаючи Михайлов Іванову за надзвичайно цінну робітницю...“ і т. інш. Такі звороти зустрічаються дуже часто у всій книжці.

Слід би було авторові до кінця сказати про долю таких цікавих людей, як от Клеточников, а то автор тільки один раз натякає, що Михайлов почув був у Петропавлівській фортеці, ніби його кашель —

160 для читача так і лишилось загадкою, чи справді ж то був Клеточніков, чи хто інший.

Далі про Гесю Гельфман. Її було засуджено до страти вкупі з п'ятьма іншими її товаришами - революціонерами. Цих революціонерів було страчено, про Гесіну ж дальнішу долю читачам нічого невідомо.

Але все це дрібниці. В цілому „Перші хоробрі“ — гарний історичний роман, що говорить за певний письменницький хист його автора.

О. Рум

Георгий Захаров. Черноморье. Поезії Вуспп, 1929 р. Ціна 50 коп. Тираж 2100 пр.

— Дебютував Г. Захаров, здається, 1924 року невеличкою збіркою „На тропинке“, що її видала Одеська літературна організація „Потоки Октября“.

Тоді вона пройшла якось майже мимо критики. Проте, це була зовсім не погана збірка поезій, що по ній можна було говорити про чималий хист Г. Захарова.

— Коротенькі рецензії зауважували вплив С. Єсеніна на його емоціональні відчуття, глибокий ліризм і технічну обробку віршу.

Але тематично він стояв окремо, відбиваючи життя порту, романтику південного міста, морське життя. Цією ж таки стежкою він пішов далі, ні на крок не відходячи від моря. Сама назва його другої книжки говорить про це.

— У книжці ми подибуємо такі сильні і глибоко художні рядки, як от:

„... На ловлю, на приступ, в туман, в синеву
Поглубже забрасывай сети!
За нами вдогонку на шхунах плывут
Голодные жены и дети!“

(„Баллада о рыбной ловле“, ст. 13)

Дуже непогано малює Г. Захаров і портових людей. Ось образ цигана з порту:

„Цыган пробует наощупь,
Цыган пробует на звук,
Цыган, радостный и тощий,
Курит дымчатый чубук!“

(„Арбузы“, ст. 16)

Образ цигана виростає перед очима. Навіть тоді, коли б автор не повторював і не вживав, в даному разі, слова „цыган“, ми нікого іншого не уявили б собі.

— Повільне наростання і накопичення думок робить цей вірш цікавим і сильним.

— Не чужі Захарову також мотиви військові, бо ж сам він пройшов мало не весь Союз, як про це говорить передмова до першої книжки „На тропинке“, з червоноармійськими загонами.

— Це ж саме ми бачимо і в збірці „Черноморье“:

„... Нет, я не даром от боли сжимаю
в черствой руке продрогший ногам!
Может быть, вновь к Октябрю или к Маю
В бурю придется затопать ногам!“

Думка ця, правда, висловлена давно, але зроблено вірш майстерно з піднесенням і глибоким ліризмом.

Але вже тому, що Захаров не дебютує, а виступає з другою своєю книгою і майже через 5 років після першого виступу, ми повинні поставити до його творчості більші вимоги.

— Як що глибше проаналізувати „Черноморье“, то зросту Захарова, порівнюючи його з першою збіркою, ми майже не помітимо.

— В першій збірці вірш „Арбузы“ був найкращим. В другій те ж саме. За 5 років Г. Захаров не подав нічого рівноцінного йому не лише з боку форми, але й змісту.

— Це не говорить за зріст. А Захаров поет не молодий. Коли ж рости, як не за минулі 5 років?.. Це досадно, бо Захаров все-таки талановитий. Всі його товариші: Багріцький, Кірсанов, Бродський та ін. вийшли за межі Одеси не самим лише хистом. Вони багато працювали над собою, поповнювали свою ерудицію, поширювали свій обрій. Для поета це потрібно! Це ми бачимо на прикладі Г. Захарова.

— Крім цього, зі збірки „Черноморье“ ми бачимо, що свого самостійного літературного шляху Г. Захаров і досі не знайшов. Він весь час борсається в патетичній ліриці Уткіна, Жарова іноді, навіть переспівує Єсеніна, Орешіна („Памяти Есенина“; у Орешіна дуже подібний до цього вірш на смерть Єсеніна). Наприклад: вірш „Песня“ починається у Захарова так:

„О песне этой юной
Весенняя молва...
Гитарой семиструнной
Звонят ее слова...“

(Ст. 47)

У І. Уткіна вірш, з цього ж приблизно музичного циклу, „Гитара“ починається:

„На этой песне старой
Растоптанного дня,
Интимная гитара,
Ты трогаешь меня“.

Як бачимо, дуже подібно.

Крім цього, є ще багато окремих фрагментів, що і тематично і формально повторюють старших, відоміших авторів — є тут і Єсенін:

„Знаю, знаю, — упрекнув на pewno
За печаль і за любовь поета...“

(„Памяти Есенина“, 50 ст.)

.....
„Говорят: какой чудак!
Ведь остались нам в наследство:
Маяковский, Пастернак...“

(Те ж саме, 50 ст.)

Це було сильно і дотепно тоді, в часи, коли це писав Єсенін. Тепер це просто наївно, бо давно усі визнали, що і Пастернак і Маяковский не аби-яке „наследство“.

Мабуть, це відомо і Захарову; та він все-таки вигукує:

„... Все, что вижу и слышу и знаю,
я умею прославить, воспеть!...“

Після його думки про Маяковського і Пастернака ці його слова просто непотрібні й мало переконливі, хоч самі рядки написано (формально) не погано.

— Крім цього, залишається незрозумілим, чому Г. Захаров назвав „Балладу о рыбной ловле“ баладою. На наш погляд, це не балада. Тут зовсім відсутня епічність і сюжетність, так характерні для цієї форми. Правда, тут є ліричність, але не як додаток до обробки сюжету.

В такому разі — це не балада. Це просто не поганий вірш „О рыбной ловле“.

— Проте, як ми вже казали, деякі поезії лишають не погане враження. Це залишає надії на те, що, можливо, Г. Захаров вийде з такого творчо-критичного становища і піде своїм оригінальним, власним шляхом, вносячи до російської літератури такі цікаві й невичерпані ще поезією морські малюнки з лірикою півдня і порту.

С. Г.

ХРОНІКА

УКРАЇНСЬКИХ ПИСЬМЕННИКІВ ЗАПРОШЕНО ДО РСФРР

В будинку Літератури ім. В. Блакитного на прилюдних зборах українських письменників та літераторів виступив з доповіддю про хужою політику партії зам. зав. агітпропвідділу ЦК ВКП т. Керженцев.

Секретар федерації радянських письменників РСФРР т. Сутирін говорив про взаємовідносини російських та українських літераторів.

До цього часу дуже мало з творів письменників України, Білоруси, Закавказзя й інших національностей, перекладено на російську мову й тим самим з ними дуже мало знайомі трудящі РСФРР. А коли й були деякі переклади з творів письменників згаданих республік, то вони були чи невдало зроблені, чи переклали твори не найкращих письменників. Водночас різні видавництва РСФРР перекладають нецікаві, непотрібні нам книжки деяких західно-європейських письменників.

Тов. Сутирін оголошує спеціального листа, адресованого на ім'я українських письменників. В цьому листі федерація радянських письменників РСФРР запрошує українських письменників різних літературних об'єднань відвідати Москву та Ленінград, де відбудеться кілька вечорів єднання письменників двох республік і розв'яжеться ряд практичних питань, зв'язаних з ознайомленням російського читача з українською літературою. Українські письменники відповіли згодою. 8-го лютого з Харкова та з Києва виїздить 35 письменників. Їхня зустріч з російськими письменниками почнеться в Москві 9-го лютого.

НА ПАМ'ЯТНИК М. КОЦЮБИНСЬКОМУ

За відомостями центральної комісії для увічнення пам'яті М. Коцюбинського, на Україні вже зібрано на пам'ятник письменникові 12.500 крб. (на 1 січня ц. р.). Однак деякі округи майже не відгукнулися на заклик збирати жертви і не внесли ще свого паю на пам'ятник. Напр., Харківська Комісія стала працювати лише в грудні м. р. По підписних листах зібрано на 1 січня 100 крб. Окрвиконком обіцяв 500 крб., але грошей ще не дав, а організація концерту для цієї справи залишилася на папері.

Центральна комісія та НКО вдалися до всіх округ з листуванням, щоб жвавіш розгорнути підготовчу роботу окркомісій, пристосувавши її до днів святкування пам'яті Коцюбинського 25 квітня і 17—18 вересня б. р.

У ВСЕУКР. Т-ВІ КУЛЬТУРНОГО ЗВ'ЯЗКУ З ЗАКОРДОНОМ

Виставка японської дитячої книги. Організована за допомогою т-ва у Будосі виставка японської дитячої та шкільної літератури тривала в Харкові 10 день. Виставку відвідало близько 3500 глядачів, переважно вчителів та учнів. Матеріали виставки мають бути показані ще в Києві та Одесі.

Виставка німецької графіки. Т-во склало угоду з німецькими графіками на відкриття в Харкові другої виставки німецької графіки. Матеріали цієї виставки, можливо, буде показано і в Москві, чим зацікавилось і всесоюзне Т-во зв. з закордоном.

Міжнародня методична виставка. Провадиться всеукр. т-вом спільно з всесоюзним підготовча робота по збиранні матеріалів

164 для міжнародної методичної виставки в галузі педагогіки, що має відбутися в цьому році. Безпосередня мета виставки — знайомлення педагогічного суспільства з світовими досягненнями педагогічної справи і зокрема заснування на Україні педагогічного музею по методиці навчання.

Виставка світового мистецтва. Т-во провадить роботу, щоб мистецькі сили України взяли участь у міжнародній виставці мистецтва, що має відбутися в лютому ц. р. в Берні та Цюриху (Швейцарія). Крім картин, на виставці демонструватимуться всі інші роди образотворчого мистецтва (напр., театральне мистецтво, макети, фотографії, ілюстративне оформлення дитячих книжок то-що).

Конкурс на маяк Колумбові. Т-во скликає збори місцевих архітекторів, що на них запрошуватиме їх узяти участь у конкурсі на виготовлення проекту маяка Колумбові в Америці.

Правдиве інформування Європи про Україну. У Берліні з минулого року почав виходити журнал „Das Neue Russland“ (Нова Росія). Цього року журнал має змінити назву й інформувати також про радянську Україну. Всеукр. Т-во зв'язку з закордоном має взяти постійну участь у цьому журналі. Після вжитих ним заходів лютневє число цього журналу буде спеціально присвячено досягненням радянського будівництва на Україні.

У Москві Т-во видає трьома мовами (англ., франц., нім.) бюлетень про свою діяльність. В цьому бюлетені також друкуються інформаційні матеріали з України. Має бути видано в Харкові на чужих мовах спеціального довідника про діяльність культурних установ України, на зразок німецького довідника „Мінерва“.

Перебування на Україні Бела Бартока. Т-во зв'язку з закордоном впорядило угорському видатному композиторові Бартокові теплу зустріч, впорядивши бенкет при участі місцевих музичних сил в приміщенні Т-ва.

Композитор Барток, що одержав у Америці першу премію за свої музичні твори, остільки зацікавився укр. музикою, що має докладно її вивчати й навіть використовувати. Ще раніш він вивчав гуцульські пісні і записав їх з текстом 70.

Барток, за його словами, вражений і схвилюваний теплим вітанням, що влаштовано йому в столиці України. Побувавши в нашій Державній опері, коли ставили „Севільського цирульника“, відзначив цікаву постановку опери, добрих співців („іноді кращі за закордонних“) і побажав лише поліпшити стан оркестри.

Треба вивчати чужі мови. Т-во має перед місцевими установами подбати про всебічне сприяння місцевим державним курсам чужих мов (англ., фр., нім.). Тепер на цих курсах вечорами навчається понад 800 громадян. (службовців 60%, робітників — 30%, інших — 10%). Приймання нових слухачів продовжується на новий триместр. Цими

днями два представники від курсів їздили до Москви, де їм всеоюзне Т-во звязку з закордоном видало значну кількість „безпритульних“ книг чужими мовами, що здадуться в практиці навчання чужим мовам.

НОВА КОМЕДІЯ

— Мина Мазайло. Драматург М. Куліш написав нову комедію „Мина Мазайло“. Ставимо її театр держдрама „Березіль“. Комедію рекомендував Головрепертком для постанови по всіх театрах. У комедії виявлено смішні боки українізації та перекручування цієї кампанії певними колами суспільства.

ДОПОМОГА ДЕРЖАВНОМУ ЄВРЕЙСЬКОМУ ТЕАТРОВІ

Спеціальна комісія, що її виділила управа мистецтв при Наркомосі, обслідувала державний єврейський театр. Управа мистецтв визнала фінансовий стан цього театру за тяжкий. Сезон не можна буде закінчити без дефіциту. Ухвалено просити Окрвиконком і Наркомос видати театрові додаткову субсидію в сумі 10.000 крб. На другу половину сезону театр виїздить на гастролі до Одеси.

ПРОТИ АРТИСТА - РЕАКЦІОНЕРА

Т-во „Українська Філармонія“ запросила до Харкова на гастролі в театр ім. т. Шевченка артистів Нежданову, Качалова, а разом з ними й колишнього диригента Великого московського театру гр. Голованова.

Не так давно московська газета „Комсомольська Правда“ на своїх сторінках провадила війну з „голованівщиною“, що мала місце у Великому московському театрі. Було викрито в ньому „систему зажиму молоді, зажиму всього нового, революційного, свіжого“ („К. У.“). В наслідок проведеної кампанії проти Голованова урядова комісія зняла його з кону Московського театру, та він після того влаштувався за викладача в Московській державній консерваторії.

Харківські комсомольці, а за ними й радянське суспільство запротестувало (на сторінках „Комсомольця України“, 6—8 січня) проти запрошення Голованова на Україну, атестуючи його, як „героя антирадянських елементів реакціонера, антисеміта — чорносотенця“.

Артисти Дивт, Головін та Ісаков характеризують голованівщину як „закріпачення актора і придушення його творчої ініціативи, виховання молоді в дусі неволі, тупої слухняності перед начальством та підлабузництва, підміну творчої трудової дисципліни особистими рахунками й паличною муштрою“.

Голова ВУКУ Робмису заявив: „Я вважаю, що „Укрфіл“ зробив грубу помилку, запросивши Голованова до Харкова на гастролі“. Проф. Музенко, директор Муздрамінституту заявив, що на концерт не піде й викликає зробити це також своїх учнів. Тов. Мар'їн од 165

166 імени укрпосередробмису категорично вимагав зняти Голованова з Харківської сцени, додавши, що дістав телеграму з Москви про те, що центральне бюро Посередробмису разом з укрсередробмисом притягають до відповідальности „Укр. Філармонію“ за записини Голованова до Харкова без погодження цього питання з Посередробмисом.

Представники „Укрфілу“ дали газеті „К. У.“ такі пояснення в згаданій справі. Нежданова, мовляв, заявила, що не поїде без Голованова, а Качалов цього самого не зробить без Нежданової. Окрім того, Голованов мав виступати не як артист, а як акомпаньйор, і концерт влаштувався не для робітничого глядача, а для непманської дрібно-буржуазної публіки.

Далі комсомольці з держтеатру заявили, що відмовляться обслуговувати театр підчас концерту з участю Голованова, інші комсомольські осередки повели агітацію через пресу не йти на концерт, не друкувати афіш, оповісток в газетах і т. д.

В наслідок цієї кампанії підтриманої радянським суспільством Правління „Укрфілу“ ухвалило анулювати свою постанову про участь Голованова як акомпаньйанта в концерті Нежданової та Качалова.

ЗА КОРДОНОМ

ФРАНЦІЯ

Р. Ролан і видавці.— Відомий паризький видавець Сімон Кра виставив на продаж колекцію різних автографів, а в тім числі і декілька листів Р. Ролана.

Ролан, довідавшись про цей вчинок колишнього свого видавця, зажадав негайного секвестру тих листів і розпочав судову справу, щоб йому звернули його власність і заплатили 20.000 франків відшкодування.

Суд, вироку якого нетерпляче чекали майже всі французькі літературні кола, маючи багато інших аналогічних справ, вирішив: „адресат мав право продавати ті листи тому, що автор, їх висилаючи, не застеріг свого права власности“. Але тому, що адресат, продаючи їх, не звернувся до автора з відповідним проханням про його згоду й самовільно вмістив їх у каталозі, присудив Сімонові Кра виплатити Р. Роланові згадану вже суму відшкодування.

Дім літератури.— Приятель В. Гюго і П. Верлена — поет Еміль Блемонт, умираючи, просив у своїй „духівниці“ утворити в Парижі „дім літератури“, на що призначив навіть певну частину своєї спадщини. Тепер, за допомогою уряду, сестрі Блемонта пощастило нарешті цей проект зреалізувати. Дім цей складається з бібліотеки,

літературного музею й величезної залі для різних зборів. Метою цього дому є, передовсім, сприяти міжнародному зближенню письменників, за для чого є намір скликати декілька конференцій чужоземних письменників, щоб у такий спосіб започаткувати „творче єднання“ Європи.

Переносять... — Як відомо, останки Віктора Гюго лежать у Пантеоні, поруч саркофагу з останками Еміля Золя, тобто там, де їм слід було лежати. Але тепер знайшлася якась унука великого письменника, яка звернулася до відповідних урядових кіл з проханням, щоб останки її „дідуся“ були перенесені під середину бані Пантеону, на один поверх вище, або — до родинного гробівця на Пер-Ляшез-і. Найважливішою „аргументацією“ цього прохання є те, що, мовляв, „місце, де лежать останки В. Гюго, дуже гомінке і невідповідне... своїм сусідством, яке являють собою ті, що також опинилися в Пантеоні“. Цілком зрозуміло, що таке прохання внуки В. Гюго обурило майже всіх родичів тих визначених небіжчиків, що „сусідствують“ В. Гюго.

Статті Грассе. Відомий паризький книгар-видавець Грассе видрукував на шпальтах „Journal“ низку цікавих статтів про сучасні літературно-видавничі взаємини. На думку Грассе, тепер настав такий момент, коли ні автор, ні видавець не можуть нарікати на байдужість читачів.

Цікаві також є методи праці самого Грассе. — Я, — каже він, — читаю лише першу сторінку кожного надісланого рукопису. Наскільки побачу, що маю справу з маловартісною річчю, то зараз же відсилаю її авторові. Коли ж твір видається мені посереднім, — передаю його рецензентові. В тому ж випадку, коли автор зацікавить мене з першої сторінки, читаю його твір до кінця і, навіть, сам несу його до друкарні.

НІМЕЧЧИНА

Засудили. Закінчилася судова справа відомого маляра Георга Гросса та його видавця — Віянда Герцфелда, яких обвинувачувано, що нібито вони „доконали блюзнірського чину“. Суд визнав, що як Гросс, так і Герцфелд, видаючи альбом декоративних малюнків до постановки п'єси Гашека про Швейка, яка йшла на сцені театру Піскатора, дійсно вчинили „акт блюзнірства“, і засудив кожного з них на два місяці в'язниці й по 2000 марок штрафу. Головним мотивом в акті обвинувачення став малюнок, на якому було зображено розп'ятого Ісуса в газовій масці й важких жовнірських чоботях.

На запитання суду, що автор хотів цим сказати, Гросс відповів: „Мав на думці війну. Ісус приходить на бойову лінію й проголошує: „Братайтесь!“ Але військові командири не слухають його і використовують по-своєму, як і належить запеклим мілітаристам“. Це й було головним мотивом засуду талановитого маляра, що порушив спокій клерикально-міщанського болота.

Сенсаційна п'еса.— Надзвичайне зацікавлення викликала собою п'еса молодого письменника й маляра, автора книги „Jungen in Not“ — П. М. Лямпеля п. н. „Revolte im Erziehungshaus“, яку спочатку було виставлено на якійсь маленькій сцені берлінського товариства молодих акторів. Одначе, той успіх, які мала ця п'еса, а також широкі дискусії, що постали навколо неї, змусили одного з директорів найбільших театральних концернів — Барановського — вмістити цю п'есу у своєму репертуарі. Помимо постійних демонстрацій, „Бунт у виховному домі“ йде в комплектах. Автор таврує порядки сучасних німецьких виховних закладів і гаряче домагається радикальних реформ у них. Зміст п'еси майже в цілому побудовано на особистих переживаннях.

Смерть філософа.— Помер на 69-му році життя відомий філософ Карл Варлянде, пильний дослідник Канта й філософічних підстав соціалізму.

Виправилися.— У Відні щойно тепер скасовано давню цензуру постанову про те, щоб кожний видавець, друкуючи Шіллерових „Розбійників“, обов'язково викреслював фразу — „Франц називається каналіа“... Зайво згадувати про те, що така „постанова“ могла бути лише тоді, коли панував старий „Францішок“, але цікаво — чому про неї так пізно згадали?

ПІВДЕННА АМЕРИКА

Походження назви „Америка“.— Болівійський поет Грегоріо Рейнольдс випустив книжку „Eropeja de la Raza“, в якій дає нову гадку про походження назви „Америка“, яка, як досі вважають, мала постати від відомого дослідника Америго Веспуччі. На думку Рейнольдса, десь у 1000 році нашої ери останній нашадок династії Інків подався у подорож на північ від території Анагуас. Підчас цієї подорожі він закохався в доньку Манеганта Лейфа Іріка, нащадка відомого корсара „Червоного Генріка“. Плодом цього кохання був Маллкар Сайой, білий „індіанець“, який утворив державу інків. Болівійський поет додає до слова „quetchua am“, що значить земля, слово „Ірік“. Разом це значить — „земля Іріка“. Звідси — „Америка“.

Також „пам'ятник“.— З ініціативи аргентинської республіки південно-американські уряди постановили вибудувати в Буенос-Айресі велетенського алегоричного пам'ятника... Еспанії. Цей пам'ятник має бути не менший як 150 метрів вишини, а коштуватиме не менше як п'ять мільйонів золотих пезетів. Частину (близько половини) коштів мусять скласти американські родини, які є еспанського походження, при чому на п'єдесталі пам'ятника буде виритовано імення й прізвище кожного жертводавця.

Виставка аргентинської книжки.— Дякуючи ініціативі літературного місячника „Вавилон“, у Буенос-Айресі в присутності президента Альвера відчинено виставу аргентинської книжки, яка

свідчить, що молода аргентинська республіка що до кількості своїх видань уже перевищила навіть деякі європейські держави.

Мехіканська культура. — В Мехіко виходить дуже багато різних літературно-мистецьких журналів, які мають від уряду досить значну грошову допомогу.

Нещодавно міністерство освіти почало видавати три місячники: „El libro y el Pueblo“, „Boletín de la Universidad Nacional“ і „Boletín de Educación Pública“. До найкращих періодичних видань належить „Contemporáneos“, що виходить за редакцією „поетичної чвірки“.

Південно-американські клясики. — Декілька відомих південно-американських письменників, перебуваючи минулого року у Парижі, звернули увагу на те, що літературна творчість їхніх країн майже невідома в Європі, утворили комітет, який в порозумінні з інститутом інтелектуальної співпраці вирішив розпочати видання південно-американських клясиків одночасно по-французькому, по-німецькому й по-англійському. Цей комітет звернувся за грошовою допомогою до своїх заокеанських урядів, з яких найперший поспішився відповісти аргентинський уряд, виславши на руки свого представника у Парижі 1000 фунтів стерлінгів, що мають піти на видання творів південно-американських клясиків.

Аргентинська література. — Поет Люгонес умістив на шпальтах лондонського „Times-у“ велику статтю про сучасну аргентинську літературу, в якій досить річево доводить, що аргентинська література вже протягом ста літ не має нічого спільного з еспанською літературою.

Ацтекський роман. — Південно-американська критика з великим захопленням привітала великий ацтекський роман Маріяна Азуелі п. н. „Nos de abajo“. Прозова частина роману поєднана з епічною поемою, що являє собою певний літературний експеримент. Героєм роману є „мехіканець душею“ з передколумбської доби, т. зв. „доби дико-абсурдної“, але разом з тим — „дитинно шляхетної“, в якій „усе було можливе“. — Чи не є цей роман спробою реабілітації перших еспанських наїздів на країну Ацтеків?

Латино-американська вистава. — Саме в той час, коли Іспанія справляє врочисті свята століття з дня смерті Гойа, в Римі організовано виставу середньо-американських малярів, яка міститься в будинку „Casa de España“.

ПІВНІЧНА АМЕРИКА

Американський театр. — Празька газета „Prager Presse“ подає відомості про три цікаві п'єси, що свідчать про що раз, то більше зацікавлення американської літератури суспільними справами та моральними проблемами.

„Gods of lightning“ М. Андерсена та Г. Гіккерсона побудована на фактах справи Сакко і Ванцетті: хоч їх і немає в дії, але самий зміст

170 п'єси не лишає ніякого сумніву, що власне про них іде мова. Довгою низькою йдуть і проходять гострі випаді проти сучасних американських суспільних звичок, проти надуживанням слова „справедливість“ та проти звичайної американської закостенілості, що завжди стає на дорозі поступу й гальмує його ходу.

Досить ризиковану тему порушує в своїй п'єсі „Loung have“— Самсон Рафельсон з Чікаго, яке є рідним містом автора. В цьому власне місті його п'єса викликала справжнє обурення, і один чікагський театральний критик висловився, що „таку п'єсу міг написати лише малолітній бандит“. Одначе, в Нью - Йорку п'єсу прийнято цілком спокійно. Героями п'єси є дві молодих людини (він і вона), які палають обопільною любов'ю.

Підчас широкої розмови признаються, що не можуть бути байдужі до прояву зацікавлення з боку інших. Складають собі умову „випробовання“ і зобов'язуються „делікатно“ утриматися від усяких „спокус“. Обое цю пробу витримують і, нарешті, кидаються одне одному в обійми. Головне в цій п'єсі те, що цілком одверто порушує цілий ряд питань з царини еротичного життя.

Цілком гомосексуальним духом пройнята драма М. Вест п. н. „Pleasure Map“. Одначе, тут у найскладніший момент втручається поліція: голова ньюйоркського магістрату перший раз у цілому театральному житті Н'ю - Йорка, не тільки заборонив ставити цю п'єсу, але й замкнув театр, на сцені якого вона йшла. Одночасно з тим віддано під суд автора, як пропагатора антиморальних вчинків серед американського громадянства.

ІТАЛІЯ

Піранделло—Злодій.— Як виявилось, двадцять літ тому англійський письменник Анслей видав свою новелю „Через що саме я лишив писати повісті“, яка своїм змістом цілком подібна до змісту п'єсти Піранделла „Шість постатей в пошукуванні автора“. В новелі Анслея до автора приходять герої з одного його твору; вимагають дійсного життя, кожний захищає свої індивідуальні прикмети, яких їм надав автор, що цілком нагадують героїв з п'єси Піранделло, навіть аж до того, що оперують тотожними виразами...

Марінетті на чолі письменницького синдикату.— У Римі утворено синдикат італійських письменників, на чолі якого, як голова, став Марінетті, якому надано диктаторських прав у літературі.

Італійська академія.— В березні місяці п. р. мають відбутися урочисті перевибори італійської академії. Президентом академії— як уже тепер кажуть— має бути Муссоліні. З визначніших кандидатів на дійсних членів слід згадати: Піранделло, Марінетті, Гентілі, Панзінні, Папінні й Марконні. „Le Monde“ заявляє, що без Крокке й Феррера, які відомі як завзяті антифашисти, що не згодяться піти до

академії навіть тоді, коли їх запросить уряд,— ця нова академія не матиме значіння — ні морального, ні інтелектуального.

УГОРЩИНА

Протест проти утисків.— Наприкінці листопада минулого року відбувся у Букарешті з'їзд письменників та артистів, на якому одноголосно ухвалено протестувати проти втручання поліції в літературні справи. Угорщина ще й досі є країною, де найбільш лютує цензура. Нещодавно несподівано конфісковано повість Фільдіга — „Спокусник“, яка вийшла рік тому й вільно розходилася по цілій Угорщині. Автора обвинувачують у тому, що він „не скрізь ясно висловлюється“...

ГРЕЧЧИНА

Статуя Посейдона.— На північ від Лібеї, в 600 метрах від берега рибалки витягли з моря велику бронзову статую Посейдона, що являє собою чудовий архитвір з 460 — 450 років до Христа, отже якраз із часів Фідія. З погляду мистецької вартости, ця статуя значно перевищує відомого мармурового „Посейдона“, що тепер зберігається в атенському музеї.

НА УВАГУ ПЕРЕДПЛАТНИКІВ „ГАРТУ“

З третього номера нашого журналу редакція припиняє друком роман М. Ледянка „На горі“, зважаючи на те, що він уже з'явився окремим виданням у серії „Романи й повісті“ („Укр. Робітник*). Передплатників „Гарту“, що бажали б дістати роман М. Ледянка окремою книжкою за здешевлену ціну, просимо, доки тираж не розійшовся, негайно зголоситися до редакції листівкою і надіслати 30 коп., за які й буде надіслано книжку.

Редакція 171

ЗМІСТ

В. Сосюра — Вечірні вулиці (поезії)	5
М. Ледаєнко — На - гора — (роман)	7
Май - Дніпрович — Ранок (поезії)	35
Петро Козланюк — Варіят (опов.)	36
Дмитро Тирса — * * * (поезії)	50
Іван Ле — Отець Вергун (опов.)	51
Лев Заграва — * * * (поезії)	72
Л. Первомайський — Околиці (роман)	73
Абрам Рейзін — Швець за роботою (поезії)	91
Абрам Рейзін — Злидарі (поезії)	92
Гергарт Поль — Старий Штольбе (опов.)	92
Ів. Микитенко — Голуби мира (Закордонна подорож)	99
М. Мотузка — Потойбічне (нотатки)	137
Б. Цуккер — Абрам Рейзін (ст.)	151
Бібліографія	156
Хроніка	165

Центральна Наукова
БІБЛІОТЕКА при ХДУ
Інв. № 170642

ЦЕНТРАЛЬНА НАУКОВА
БІБЛІОТЕКА

ПОЛІТИКО - ЕКОНОМІЧНИЙ ДВО-
ТИЖНЕВИЙ ОРГАН ЦК КП(б)У

БІЛЬШОВИК У К Р А Ї Н И

ЖУРНАЛ МАЄ СВОЇМ ЗАВДАННЯМ

1. Освітлювати головні питання нашого соціалістичного будівництва в галузях політики та економіки.
2. Розробляти питання марксизму й лєнінізму та боронити їх від усяких перекручувань.
3. Освітлювати завдання й особливо-сті культурного будівництва УСРР.
4. Освітлювати міжнародне життя й особливо міжнародній комуністичний рух

РЕДАКЦІЯ МІСТИТЬСЯ: Харків,
вул. К. Лібкнехта, 64, ЦК КП(б)У

П
Е
Р
Е
Д
П
Л
А
Ч
У
Й
Т
Е
!!

УМОВИ ПЕРЕДПЛАТИ:

На рік — 6 крб. 50 к.

„ 6 міс. — 3 „ 40 „

„ 3 „ — 1 „ 75 „

„ 1 „ — — 60 „

Окреме число — 40 „

ПЕРЕДПЛАТУ ПРИЙМАЮТЬ:
СЕКТОР ПЕРІОДИКАНЬ ДВУ, Харків, Сергіївська
пл., Московські ряди, 11
Уповноважені Періодсектору по всіх містах України

Ж У Р Н А Л
ІСТПАРТУ ЦК КП(б)У

Л І Т О П И С РЕВОЛЮЦІЇ

Виходить 1 раз на 2 міс.

Завдання „Літопису Революції“ є освітлення з по-
гляду марксизму-лєнінізму
історії революційної партії
пролетаріату КП(б)У й
боротьби робітників та
селянських мас України
за своє визволення

РЕДАКЦІЯ МІСТИТЬСЯ: Харків,
вул. К. Лібкнехта, 64, ЦК КП(б)У

УМОВИ ПЕРЕДПЛАТИ:

На рік . . . 8 крб. — к.

„ 6 міс. . 4 „ 50 „

Окреме число 1 крб. 75 „

П
Е
Р
Е
Д
П
Л
А
Ч
У
Й
Т
Е
!!